

30.01.12

Dnro 18/41/12

Oikeusministeriö
Lainvalmisteluosasto

Lausuntopyyntö OM 18/41/2010

Oikeusministeriö on pyytänyt Helsingin syyttäjänvirastolta lausuntoa Todistelutoimikunnan mietinnöstä "Todistelu yleisissä tuomioistuimissa" (oikeusministeriön julkaisusarja *Mietintöjä ja lausuntoja* 69/2012).

Mietinnössä ehdotetaan, että todistelua koskeva oikeudenkäymiskäär-
ren 17 luku ja siihen liittyvät todistelua koskevat säännökset uudistettaisiin.

Pyydettyinä lausuntona Helsingin syyttäjänvirasto esittää kunnioittavasti seuraavaa.

Yleistä

Toimikunnan esitys on kokonaisuutena arvioiden onnistunut hyvin tavoitteessaan selkiyttää todistelua koskevaa lainsäädäntöä. Vakiintunut kotimainen oikeuskäytäntö ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen linjanvedot on otettu kattavasti huomioon esitystä laadittaessa.

Helsingin syyttäjänvirasto haluaa tässä vaiheessa kiinnittää huomiota seuraaviin syyttäjän työn kannalta erityisen merkityksellisiin muutosehdotuksiin.

Tuomioistuimen hankkima selvitys (OK 17:7)

Lakiehdotuksen mukaan tuomioistuin saa rikosasiassa hankkia näyttöä vain, jos se todennäköisesti koituu vastaajan eduksi. Huumausainerikoksissa vakiintuneena käytäntönä näyttää olevan, että kun tuomioistuimen ratkaistavaksi tulee uutta huumausainetta koskeva rikosasia, niin viimeistään korkein oikeus on viran puolesta pyytänyt lääketieteellisesti asiantuntijaorganisaatioilta puolueetonta lausuntoa huumausain-
neen vaarallisuusluokittelua varten. Helsingin syyttäjänvirasto ei toivo tähän käytäntöön muutosta. Pykälän sanamuodon mukaan voi kuitenkin olla tulkittavissa, ettei lausunnon pyytäminen tuomioistuimen toimesta ei olisi mahdollista, jos ennakolta voidaan pelätä, että huumausainetta (viimeisimpänä uutena huumausaineena fentanyl, jota koskee KKO:n myöntämä valituslupa VL 2012:5) koskeva lausunto viime kä-

Postiosoite	Käyntiosoite	Puhelin	Telefax	Sähköposti
PL 318	Porkkalankatu 13, 6. krs	029 56 22100	029 56 22203	helsinki.sy@om.fi
00181 Helsinki	00180 Helsinki			

dessä koituu vastaajan vahingoksi.

Tuomioistuimen päätösneuvotteluita koskeva todistamiskielto (OK 17:11)

Ehdotuksen mukaan tuomioistuimen päätösneuvottelujen sisällöstä ei saa todistaa. Tältä osin viitataan asianajaja Markku Fredmanin eriävissä mielipiteessä esitettyyn ja esitetään vielä harkittavaksi voitaisiinko tuomioneuvottelujen salassapitoa koskeva velvollisuus murtaa tietyissä tilanteissa.

Hyödyntämiskielto (OK 17:25)

Itsekriminointisuojaan liittyen ehdotetussa OK 17:25.3 momentissa säädetään muussa viranomaismenettelyssä saadun lausuman tai todisteen hyödyntämiskiellosta. Tältä osin viitataan Itä-Suomen syyttäjänviraston antamassa lausumassa esitettyihin näkökohtiin:

"Käytännössä esimerkiksi kirjanpito on saatettu joutua luovuttamaa esim. ulosottoon. Onko sitten niin, että siitä ilmikäyviä tietoja ei enää koskaan saa käyttää minkään rikoksen todistamiseksi. Edelleen epäilty on saatettu velvoittaa luovuttamaan esine omistajalleen. Onko sitten niin, että esineen omistaja ei voi enää tehokkaasti tarjota esinettä todisteeksi rikosasiassa. Ainakin esineiden ja kirjanpidon osalta olisi toivottavaa, että laissa annettaisiin täsmällisempiä määräyksiä tai edes lain esitoista kävisi ilmi hyödyntämiskiellon rajat tarkemmin. Säännöksen sisältöä voisi vielä harkita. Ajateltavissa voisi olla säännös, jonka mukaan hyödyntämiskieltoa ei aseteta, jos esine on saatu pakon uhalla sen haltuun joka sen omistaa tai siitä voi muuten määrätä eikä tilanteessa, jossa kyseisen esineen hävittäminen tai kätkeminen on rangaistavaa. Tällainen rajoitussäännös ottaisi huomioon omaisuudensuojan ja olisi koherenssissa sen kanssa, ettei kirjanpitovelvollinen saa edes rikoksia peitelläkseen hävittää tai kätkeä kirjanpitoa."

Anonyymi todistelu

Helsingin syyttäjänvirasto suhtautuu myönteisesti anonyymien todistamisen mahdollistamiseen. Useimmissa rikosasioissa näyttö rakentuu merkittävältä osin henkilötodistelun varaan. Oikeudenkäynnissä todistaminen on lain mukaan kansalaisvelvollisuus ja todistajalla on rangaistuksen uhalla velvollisuus pysyä totuudessa. Todistamisvelvollisuuden ja siihen liitetyn rangaistusuhan vastapainona yhteiskunnan tulisi myös huolehtia siitä, että todistajien turvallisuus taataan asianmukaisesti. Anonyymi todistaminen olisi varmasti yksi tehokas keino todistajien suojelemiseksi heihin kohdistetulta painostukselta, uhkailulta taikka suoranaiselta väkivallalta.

Lakiehdotuksen perusteluissa todetulla tavalla menettely tulisi todennäköisesti sovellettavaksi vain harvoin. Anonyymille todistelulle on silti selvä kriminaalipoliittinen tilaus. Anonyymien todistamisen sallimista voidaan perustella todistajansuojelun lisäksi rikostentorjunnan tehostamisella. Ehdotettu menettely tulisi lähinnä sovellettavaksi vakavaa järjestyntä rikollisuutta koskevan rikollisuuden tutkinnassa.

Helsingin syyttäjänvirastossa vallitsevan käsityksen voidaan arvioida, että nykyisellään osa vakavasta rikollisuudesta jää piiloon, koska ilman anonyymin todistelun mahdollisuutta poliisin on mahdotonta saada rikoksesta tarvittavaa näyttöä. Rikollisuustilanteen viimeaikainen kehitys on osoittanut, että järjestäytyneet rikollisryhmät ovat valmiita turvautumaan häikäilemättömään väkivaltaan etenkin omissa välienselvittelyissään. Todistajiin ja asianomistajiin kohdistuvaa uhkailua jää luultavasti hyvin paljon piiloon. Syyttäjäkäytännössä piiloon jäävä uhkailu ilmenee tyypillisesti kuultavien muistamattomuutena ja kertomusten muuttamisina.

Toisaalta jo pelkkä anonyymin todistamisen mahdollisuus voi pelkällä olemassaolollaan toimia vakavaa rikollisuutta sekä siihen liittyen mahdollisiin todistajiin kohdistuvaa häirintää ja uhkailua ennalta estävästi. Todistelutoimikunnan ehdotuksessa on asianmukaisella tavalla otettu huomioon oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten asettamat rajoitukset anonyymin todistelun käyttämiselle. Oikeusturvavajetta ei pääse syntymään.

Ehdotetussa muodossaan anonyymi todistelu olisi käyttökelpoinen lähinnä ns. satunnaisten paikalla olijan tapauksissa, eli tilanteissa, joissa todistaja ei ole rikoksesta epäillyn ennestään tuntema. *Helsingin syyttäjänvirasto pitää kuitenkin - Sisäasiainministeriön ja valtiosyyttäjä Mika Illmanin eriävissä mielipiteissä esitetyn perusteella - kannatettavana, että anonyymi todistaminen tehtäisiin mahdolliseksi aina, kun menettely on välttämätöntä sen turvaamiseksi, että todistajana kuultava poliisimies voi jatkossa toimia peitetoimintaa tai valeostoa käsittävässä tehtävässä.*

Anonyymin todistelun edellytysten osalta Helsingin syyttäjänvirasto pitää ehdotettua kahdeksan vuoden enimmäisrangaistuksen edellytystä liian korkeana. *Sisäasiainministeriön ja valtiosyyttäjä Mika Illmannin eriävissä mielipiteissä on esitetty vakuuttavat perustelut sille, että vähintään kuuden vuoden enimmäisrangaistusta tulisi pitää sellaisenaan riittävänä. Lisäksi anonyymin todistamisen edellytykseksi tulisi lisätä asianomaisen henkilön vapauteen kohdistuva vakava uhka sekä mahdollisesti vakava omaisuuteen kohdistuva uhka.*

Helsingin syyttäjänvirasto katsoo, että menettelyn edellytyksenä olevaa rangaistusmaksimina voitaisiin laskea jopa neljään vuoteen vankeutta, kun kyseessä on rikoslain 17 luvun 1a §:ssä tarkoitetun rikollisryhmän toiminnassa tehty rikos. Helsingin syyttäjänviraston järjestäytyneeseen rikollisuuteen erikoistuneen JR-syyttäjän kokemusten mukaan vakavan järjestäytyneen rikollisuuden toiminnassa on nykyisin yhä enenevässä määrin kysymys varallisuusrikoksista, joissa toimintamallina on voimakas henkilöön kohdistuva pakottaminen ja heikon aseman hyväksikäyttö. Tällaisia rikoksia ovat muun muassa ja erityisesti törkeä kiristys (RL 31:4), törkeä kiskonta (RL 36:7), törkeä petos (RL 36:2) ja törkeä varkaus (RL 28:2). Näiden rikosten toteuttamisessa rikollisjengit käyttävät peittelemättä hyväkseen yleistä tietoisuutta siitä, että rikolliset päämäärät ollaan valmiita toteuttamaan tarvittaessa väkivaltaa käyttäen. Peloteltuun käytetään ryhmän jäsenten mainetta ja rikollisryhmän ulkoisia tunnuksia, kuten jengiliivejä. Näistä syistä pyydetään harkitsemaan anonyymiä todistelun mahdollisuutta näiden rikosnimikkeiden kohdalla.

Lakiehdotuksen mukaan anonyymin todistajan henkilöllisyys paljastetaan, jos syyttäjä päättää nostaa syytteen asianomaista henkilöä vastaan anonyymiä lausuntoa annettaessa tehdystä rikoksesta. Henkilöllisyys paljastetaan myös, kun tuomioistuin ROL 7:5:n nojalla päättää antaa haasteen anonyymiä todistajaa vastaan asianomistajan toissijaisen syyteoikeutensa nojalla nostaman syytteen perusteella (ROL 7:5a). Lakiehdotuksen mukaan tuomioistuimen on annettava haaste, jos "syytteen nostamisen edellytykset täyttyvät". Lainkohdan perusteluissa täsmennetään, että "syytteen nostamisen yleiset edellytykset ovat, että teko täyttää jonkin rikostunnusmerkistön, se ei ole vanhentunut ja että epäillyn syyllisyyden tueksi on todennäköisiä syitä." Viimeksi lausutun osalta Helsingin syyttäjänvirasto toteaa, että lain tasolla syytekynnyksestä säädetään ainoastaan virallista syyttäjää koskevassa ROL 1:6:ssa, jonka mukaan syyttäjän on nostettava syyte, kun on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi (ns. legaliteettiperiaate). Asianomistajan toissijaista syyteoikeutta koskevissa lainkohdissa ei ole vastaavaa syytekynnystä koskevaa säännöstä. Helsingin syyttäjänvirasto ehdottaa, että sellainen otetaan lakiin, esimerkiksi ROL 7:1-5 yhteyteen, jos todennäköisten syiden olemassaoloa pidetään ROL 7:5:ssä tarkoitetun haasteen tutkittavaksi ottamisen edellytyksenä.

Videotallenteen käyttäminen todisteena pääkäsittelyssä (OK 17:24)

Lakiehdotuksen mukaan alle 15-vuotiaan ja seksuaalirikosten asianomistajan esitutkinnassa antama kertomus, joka on tallennettu videolle voitaisiin ottaa näyttönä vastaan ilman asianomaisen henkilön kuulemista pääkäsittelyssä. Helsingin syyttäjänvirasto kannattaa ehdotusta.

Oikeudessa esiintyminen on varsinkin seksuaalirikosten asianomistajille henkisesti erittäin raskasta. Useaan kertaan kuulustelemisesta aiheutuvaa kertautuvan uhriutumisen kokemusta tulee välttää aina kun mahdollista.

Lapsiin ja naisiin kohdistuviin rikoksiin erikoistuneen Helsingin kihlakunnansyyttäjän kokemusten perusteella nykykäytännön mukainen alle 15-vuotiaan esitutkinnassa videolle antaman kertomuksen hyödyntäminen pääkäsittelyssä on toiminut yleensä ongelmitta. Mikäli menettelyä laajennetaan koskemaan yli 15-vuotiaita seksuaalirikosten asianomistajia, edellyttää tämä syyttäjältä nykyistä suurempaa aktiivisuutta esitutkintavaiheessa, jotta asia saadaan selvitettyä tarvittavilta osin esitutkintavaiheen kuulemisessa. Yleensä syyttäjän olisi oltava itse paikalla kuulustelussa.

Lakiehdotus ei välttämättä muuttaisi nykykäytäntöä kovinkaan dramaattisesti. Vaikka videotallenteen käyttöalaa laajennettaisiin ehdotetulla tavalla, on odotettavissa, että syyttäjä edelleen useasti joutuu nimeämään asianomistajan henkilökohtaisesti kuultavaksi. Pääasiallisena näyttönä seksuaalirikoksissa on monesti asianomistajan kuuleminen, joten uskottavuuden arvioimiseksi ja mahdollisesti ilmenneiden lisäkysymysten esittämiseksi asianomistajan henkilökohtainen kuuleminen voi jatkossakin olla tarpeen.

Mikäli lakiehdotusta ei voida hyväksyä työryhmän ehdottamassa muodossa, kompromissiratkaisuna voisi olla mahdollisuus käyttää videotallennetta ainakin seksuaalirikoksissa 15-17-vuotiaiden asianomistajien kohdalla. Alle 18-vuotiaat lapset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa.

Pääkuulustelun toimittaminen (OK 17:48.6)

Ehdotetussa OK17:48.6:ssa säädetään pääkuulustelussa sallittujen kysymysten muodosta ilman poikkeusmahdollisuutta. Pääkuulustelussa ei olisi myöskään sallittua viitata henkilön aikaisempaan kertomukseen. Tarkoituksenmukaisuusyyt voivat kuitenkin puoltaa vapaampaa lähestymistapaa. Joissain tilanteissa voi olla tarkoituksenmukaisesta, että syyttäjä tai muu asianosainen saa tehdä jonkin tarkennuksen kuultavan kertomukseen viittaamalla henkilön aikaisempaan kertomukseen jo pääkuulusteluvaiheessa ilman että asianosaisen täytyy odottaa "kokonainen kierros" ennen esitutkintakertomukseen viittaamista. *Helsingin syyttäjänvirasto ehdottaa, että lainkohtaan lisätään mahdollisuus poiketa pääkuulustelun ensisijaisesta toimittamistavasta tuomioistuimen luvalla.*

Henkilön kuuleminen näkösuojan takaa (OK 17:53)

Lakiehdotuksen mukaan anonyymiä todistajaa voidaan tuomioistuimen päätöksellä kuulla näkösuojan takaa. *Helsingin syyttäjänvirasto katsoo, että lainkohdan tulisi koskea kaikkia oikeudenkäynnissä kuultavia todistajia ja asianomistajia samoin edellytyksin kuin kuuleminen olisi ehdotetun OK 17:51:n mukaan mahdollista asianosaisen läsnä olemattakin.*

Voimassa olevaan lakiin ei sisälly säännöstä näkösuojan takaa kuulemisesta. Vakiintuneesti menettelyä kuitenkin sovelletaan tuomioistuinissa, ja esimerkiksi Helsingin käräjäoikeudessa on osa istuntosaleista varustettu erillisellä pelkäävän todistajan huoneella, josta käsin henkilöä voidaan kuulla asianosaisen läsnä ollen. Muissa saleissa käytetään tarkoitukseen soveltuvia liikuteltavia sermejä. Käytännön yhdenmukaisuuden kannalta tästä menettelystä voi olla tarpeen säätää lain tasolla kaikkien kuultavien kohdalla, jos asiasta halutaan erikseen säätää anonyymien todistajien osalta.

Näkösuojan takaa kuuleminen on lievempi, mutta sinänsä ainakin yhtä käyttökelpoinen keino suojata kuultavaa vastaajan kohtaamiselta kuin asianosaisen poistaminen kuulemisen ajaksi. Menettelynä tämä on verrattavissa puhelimen välityksellä tapahtuvaan kuulemiseen.

Todisteiden toimittaminen tuomioistuimelle (ROL 5:4)

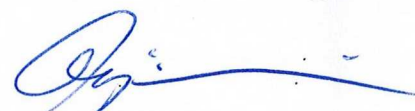
Lakiehdotuksen mukaan syyttäjän on toimitettava tuomioistuimelle asian käsittelemistä varten tarpeelliset asiakirjat tuomioistuimen määrämällä tavalla. Käytännössä tämä tarkoittaisi erityisesti tuomioistuimen vaatimusta syyttäjälle erotella kirjalliset todisteet esitutkintapöytäkirjasta erilliseksi kansioksi (ks. ratkaisu HelHO 28.5.2012 nro 1439).

Tältä osin viitataan ensinnäkin valtionsyyttäjä Mika Ilmanin eriväessä mielipiteessä esitettyihin perusteluihin ja pyydetään harkitsemaan, onko ehdotettua säännöstä tarpeen ottaa osaksi lainsäädäntöä.

Erityisesti laajoissa ja vaativissa talousrikosasioissa, joissa on paljon todisteita, todisteiden erottelu erilliseksi kansioksi voi helpottaa ja nopeuttaa oikeudenkäyntiä. Näissä tapauksissa jo nykyisin Helsingin syyttäjänvirastossa todisteet toimitetaan tuomioistuimelle erillään muusta aineistosta. Ehdotonta velvollisuutta tällaiseen menettelyyn ei kuitenkaan ole aiheellista säätää, sillä vaarana on, että käytäntö laajenee laajoista asioista koskemaan säännönmukaisesti kaikkia rikosasioita.¹

Toisaalta ehdotetun säännöksen tarpeellisuus voidaan kyseenalaistaa sillä perusteella, että rikosprosessissa ollaan joka tapauksessa AIPA-järjestelmän myötä siirtymässä paperittomaan prosessiin ja sähköiseen arkistointiin.

Johtava kihlakunnansyyttäjän sijainen,
kihlakunnansyyttäjä

Eija Velitski

Kihlakunnansyyttäjä

Sampsa Hakala

¹ Helsingin syyttäjänvirastossa vuonna 2012 saapuneita rikosasioita oli 12.375 kappaletta. Samana aikana syytteitä nostettiin 9.859 asiassa. Yhdessä asiassa voi olla ja usein onkin useita esitutkintapöytäkirjoja, joten vaatisi valtavan työmäärän, jos jokaisessa jutussa kirjalliset todisteet erotettaisiin muusta esitutkinta-aineistosta omaksi liitteekseen. Tämä menettely säästäisi jossain määrin käräjäoikeuksien resursseja mutta aiheuttaisi huomattavan työmäärän lisäyksen syyttäjänviraston työmäärään.